

Vlaggenparade Rotterdam
Herdenking 15 augustus 1945

‘Vrijheid, vrede – hoe vertel ik het verder?’

Prof. dr. A. C. Zijderveld.

Het was februari 1945. Een klein vliegtuig vloog over ons kamp, het vrouwen- en kinderenkamp Banjubiru Kamp 10, buiten Ambarawa, centraal Java. Het strooide pamfletten uit waarop stond dat de oorlog bijna voorbij was. ‘Houd moed!’ De Jap werd nerveus en vorderde de pamfletten in. Wie betrapt werd op bezit ervan kreeg stokslagen – meer ter vernedering dan om pijn te doen. Maar het duurde nog een half jaar! Velen gaven de moed op, de sterfgevallen liepen op.

Op 15 augustus tekenden de Japanners de onvoorwaardelijke overgave. De vreselijke atoombommen op Hiroshima en Nagasaki hadden de keizer er eindelijk toegebracht om de legerleiding het bevel te geven de strijd te staken. Onze kampcommandant hield dat nog een week lang geheim. Toen ging ineens de gevangenispoort open – het kamp was een afgedankte gevangenis van het Nederlandse koloniale regime – en reden er geallieerde trucs het kamp in. Soldaten – de gevreesde Gurja’s en Sikhs van het Britse leger – sprongen eraf en arresteerden de kampcommandant en zijn staf. Ons werd verteld dat we VRIJ waren want het was VREDE.

Ik was toen 7.5 jaar oud en begreep die woorden niet. Vrijheid, vrede – wat is dat? Wel kwamen er onmiddellijk eten, drinken en medicijnen. Ik leed aan ondervoeding en zware malaria. De kamparts had mijn moeder verteld dat hij niets meer voor me kon doen, want dat de benodigde medicijnen ontbraken. Nu kwamen die medicijnen en het voedsel. Een kind krabbelt dan al snel weer overeind.

Overigens, we waren dan wel vrij maar veel vrede was er niet. Ons kamp werd vanaf een berg door de revolutionaire pemuda’s dag en nacht bestookt. De aanvallen werden door de Sikhs en Gurja’s afgeslagen. Het kamp werd alfabetisch ontruimd en dat was gezien

mijn familienaam beroerd. Eerst eind november konden we vertrekken. Een ware hellevaart in legerwagens langs brandende huizen en door een brandend bos, naar Semarang. Die nacht werd ook Semarang aangevallen maar ook nu weer werden we door de Britse troepen gered. Met de boot naar Bangkok waar we met mijn vader werden verenigd. Hij had als slaaf aan de Birma Spoorweg gewerkt. Hier verbleven we een half jaar in een kamp buiten Bangkok – Nonpladuk – en dat waren heerlijke maanden. Hier eerst beleefden we echte vrede en echte vrijheid! We waren als gezin weer bij elkaar. Er was een school, er was padvinderij, er waren uitjes naar Bangkok.

Vrede en vrijheid – we nemen ze nu voor vanzelfsprekend aan. Toen waren het bijna fysieke ervaringen. Je voelde de vrede en de vrijheid aan je lijf. Zo was het gemis eraan ook een fysieke en slopende ervaring! Dat beleven mensen op dit moment in Noord Korea, dat werd beleefd in Nazi Duitsland en tot voor kort in het Sovjetrijk.

Hoe vertellen we het harde feit van de vrede en de vrijheid aan onze kinderen en kleinkinderen? Niet door voortdurend dramatische verhalen uit het eigen verleden op te dissen. Dat begint al in het klein. Mijn vrouw en ik hebben zonder daarover afspraken te maken onze kinderen en kleinkinderen bijgebracht dat ruzies en conflicten wel bij het leven horen, maar dat ze ook afgesloten moeten worden. Dat betekent dat er op een goed moment vrede gesloten moet worden. Dat doe je met elkaar, in het gezin, op school en later in de maatschappij.

Wat is nodig voor vrede?

Ten eerste, praten. Redelijk overleg, toegeven waar je eigen fouten waren en daarna de handen ineen slaan.

Ten tweede, er moet een basis van vertrouwen zijn. Het ergste van ons Jappenkamp was het diepe wantrouwen – niet alleen tussen de Jappen en ons, maar ook en vooral tussen de gevangenen onderling. De agressie werd verlegd van de vijanden naar de gevangenen. Wantrouwen uitte zich ook op het allerkleinste niveau. Zeep was om een voorbeeld te geven een schaars goed in de gebrekkige doucheruimte. Als een moeder zich boog om een klein kind te wassen, werd haar stukje zeep geheid weggegrist. Je vroeg dan de

persoon die naast je stond te douchen of ze even op je zeep kon letten. Waar wantrouwen heerst, heerst angst. Dat herinner ik me nog: ik was als klein kind bang – niet alleen voor de Jappen, maar vooral voor de medegevangenen, de volwassenen die als wolven met elkaar omgingen.

Ten derde, morele regels zijn niet genoeg om vrede te bewaren, Er moet een rechtsorde zijn. We waren in dat kamp volslagen rechteloos. Hoewel het Japanse regime totalitair was, heerste er binnen het kamp volslagen anarchie, wetteloosheid. Alle instituties waren weg: geen gezin, geen kerk, geen vereniging, geen school, enz. Voor vrede en vrijheid zijn een democratische rechtsstaat met maatschappelijke instituties essentieel.

We moeten onze kinderen en kleinkinderen erop wijzen dat het gevaarlijk is wanneer wantrouwen tegen bepaalde groepen in de samenleving wordt gezaaid. Vrede en vrijheid zijn in het geding als er geen redelijk overleg meer is, maar schelden in de sociale media en op de televisie normaal gaat worden. Wanneer ook de grondslagen van onze rechtsstaat en de instituties dreigen weggeslagen te worden.

Er is een politiek klimaat in ons land en in Europa aan het ontstaan dat de voorwaarden voor vrede en vrijheid in gevaar brengt: wantrouwen en angst, onredelijke discussies, onredelijke kritiek op en verwaarlozing van de instituties en de rechtsstaat. Kleine kinderen kun je dit bijbrengen op het niveau van het gezin en de school. Met tieners en twintigers kun je discussiëren over de voorwaarden voor vrede en vrijheid en vooral over de kwetsbaarheid van vrede en vrijheid. Dan blijf je midden in de huidige politieke situatie van Nederland en Europa. Af en toe putten uit eigen ervaringen blijft belangrijk maar dat moet spaarzaam gebeuren. Vooral op de nationale herdenkingsdagen, die van 4 en 5 mei en die van vandaag, 15 augustus staan we stil bij het enorme belang van vrede en vrijheid. In december 1945 waren we als familie in Thailand vrij en dat beleefden we met de vrede welhaast lichamelijk. Het was weer een kamp, maar dat was open, er was voedsel, kleding en gezondheidszorg.

Op de boot naar Nederland, zomer 1946, vroeg ik mijn ouders in wat voor kamp we in Nederland zouden gaan wonen. We gingen naar Utrecht, naar het huis van mijn

grootvader en naamgenoot. Maar wat voor kamp was er dan? Mij werd verteld dat er geen kamp zou zijn, maar dat snapte ik – socioloog in de dop – niet. Er moest toch een afgebakende ruimte zijn. Utrecht was ingedeeld in wijken, vertelden mijn ouders, en wij gingen in een wijk wonen. Goed, dacht ik, ze noemen een kamp daar een wijk. Aangekomen ging ik op stap om de omheining van de wijk te zoeken. Die was er niet! Dat was dus vrijheid en er waren geen Japanners of pemuda's maar burgers, medeburgers. Die kon je in de democratische maatschappij vertrouwen. Er was geen ruimte meer voor angst! Dat was dus vrede!